

Enfâl ve Tevbe Sûreleri Bağlamında Siyerin Tefsirdeki Yeri

DOI NO: 10.5578/JSS.9288

Fatih Özaktan¹

Geliş Tarihi:13.08.2014

Kabul Tarihi:17.03.2015

Özet

Kur'an'ın nüzûlü, tarihi bir bağlamda ve kültürel bir etkileşim içerisinde cereyan etmiştir. Tarihi bağlamı bilmek, Kur'an'ı anlama ve yorumlama sürecinde büyük önem arz etmektedir. Bu bağlamda Hz. Peygamber'in (s.a.s.) yaşadığı coğrafyayı, tarihi-toplumsal şartları ve ayetlerin hangi olay ve soruya binâen indiğini bilmek âyetteki maksadın anlaşılmasında önemli bir rol oynamaktadır. Bu malumatlara ıtıla siyer ile mümkün olduğu için siyeri bilmek, Kur'an âyetlerinin maksudu İlahîye mutabık anlaşılmasına yardımcı olur.

Bu çalışmada meâl'den ziyâde "meâl-tefsir" anlayışının Kur'an'ı anlamaya daha mutâbık olduğu gösterilmeye çalışılmıştır. Bu gaye ile incelenen Enfâl ve Tevbe sûrelerinde bazı ayetlerdeki müphem yerler siyer bilgilerinden istifade edilerek müfesser hale getirilmiş ilgili ayetin meal-tefsiri verilmiştir.

"Enfâl ve Tevbe Sûreleri Bağlamında Siyerin Tefsirdeki Yerini" tespit sürecinde hem rivayet tefsirlerine hem de siyer kaynaklarına müracaat edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kur'an, Tefsir, Siyer, Enfâl, Tevbe.

The Place of Sirah in Qur'anic Exegeses within the Context of Surah Al-Anfal and At-Tawbah

Abstract

The revelation of the Qur'an has taken place in a historical context and with cultural interaction. The familiarity with the historical context has a great significance in understanding and interpreting the Qur'an. In this respect, to have a comprehensive understanding of the meaning behind verses, it is crucial to have a strong background about the geography, the historical and cultural state of the Prophet's era and the reasons for revelation. Since sirah is an exact and detailed

---

¹ Afyon Kocatepe Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, fozaktan@aku.edu.tr

source of these information, mastering the knowledge of sirah is pivotal in understanding the real objectives and divine intention behind the verses.

The aim of this study is to show that the 'translation-exegesis' combination is more appropriate in understanding the Qur'an rather than relying on a mere translation. For this purpose, the ambiguities in some verses from Surah al-Anfal and Tawba are made clear through translation-exegeses combination technique by reference to sirah sources.

In determining the place of sirah for exegesis of the two surahs, narration based Qur'anic exegesis and sirah sources are used.

Keywords: *Qur'an, Tafsir, Sirah, Al-Anfal, At-Tawbah.*

Giriş

Kur'an'ın Hz. Peygamber'e (s.a.s.) nâzil olmasından itibaren Kur'an'ı doğru bir şekilde anlama ve anlatma Müslümanların en büyük gayesi olmuştur. Bu gaye doğrultusunda müfessirler yaşamış oldukları dönemin ihtiyaçlarına göre farklı çalışmalar ortaya koymuşlardır. Yapılan bu çalışmaları rivâyet ve dirâyet tefsiri şeklinde iki ana başlık altında toplamak mümkündür. Ancak şu bir gerçek ki gerek rivâyete gerek dirâyete dayalı tefsir çalışması olsun her ikisinde de siyer ilminden istifade edilmiştir. Çünkü Kur'an'ın nâzil olduğu toplumun inancı, algılayış tarzı, zihin dünyası, örf ve adetleri, sosyo-kültürel yapısı hakkında bilgi sahibi olmadan Kur'an'ı anlamaya çalışmak mümkün değildir. Bu bağlamda özellikle Hz. Peygamber'in (s.a.s.) hayatına vâkıf olmak büyük önem arz eder. Zira Hz. Peygamber (s.a.s.) sözlü açıklamaları ve yaşantısı ile Kur'an'ın en büyük müfessiridir. Bu bilgilerin en câmi şekliyle siyerde bulunması hasebiyle siyer Kur'an tefsiri açısından büyük ehemmiyeti hâizdir.

1. Siyer Kavramının Tahlili

1.1. Siyer

Konunun önemli kavramı olan siyer kavramı ile ilgili ön bilgi vermek gerekmektedir. Arapça bir kelime olan “siyer/سير”, “sîret/سيرة” kelimesinin çoğulu olup yol, durum, tavır, davranış, (İbn Manzur, t.y.:IV, 390; Firuzâbâdi, 1982:528; Cürçânî, 1983:122) iyi olsun kötü olsun insanın ve diğer varlıkların durumu (İsfahanî, 1992:433) anlamlarına gelmektedir. Kur'an-ı Kerîm'de Hz. Musa'ya hitaben “ قَالَ خُذْهَا وَلَا تَحْفَ سُنْعِيدُهَا سِيرَتَهَا ” (Tâhâ, 20/21) âyetinde âsanın durumu “sîret” kelimesi ile ifade edilmiştir.

“Sîretü'n-Nebî” veya “es-sîretü'n-Nebeviyye” ise, ilmî bir ıstılah olarak, Hz. Muhammed'in (s.a.s.) hayatını, şahsiyetini, sıfatlarını, yapmış olduğu işleri, İslâm'a davet ve tebliğde ve sahabeyi yetiştirmede izlemiş olduğu

yolu ifade etmektedir (Zuhayli, t.y.:642). Daha genel bir ifade ile Peygamberlik mücadelesini bir bütün halinde ele alan ilim dalının adıdır.

Sîret kelimesinin çoğulu olan siyer kelimesi Türkçe’de tekil gibi kullanılmaktadır (Ayverdi, 2010:1117). Ayrıca Türkçemizde, sîret kelimesinden ziyâde “siyer” kelimesi tercih edilmiş, (Yiğit, 2001:91) Nebî kelimesi ile birleştirilerek de izâfet terkîbi şeklinde kullanılmıştır. Bu ilim dalı Hz. Peygamber’e (s.a.s.) nispetle “siyer-i Nebî” olarak isimlendirilmiş olup siyer-i Nebî ile ilgili kitaplar, ilk önce İslâm Edebiyatı’nda daha sonra da Türk Edebiyatı’nda ortaya çıkmıştır (Atalay, 1994:61).

2. Kur’ân-ı Kerîm’de Siyeri Nebî

Siyer-i Nebî kaynakları içerisinde Resulullah’ın hayatına âit bilgileri anlamakta, mukaddes hayatın kısa dönemlerini kavramakta ilk kaynak Kur’ân-ı Kerîm’dir (Al-i Abid, t.y.:I, 26). Kur’ân-ı Kerîm, siyerin ilk kaynağı olmasının yanı sıra Hz. Muhammed’in (s.a.s.) hayatına dair bilgi veren en sahih kaynak olma özelliğine de sahiptir (Derveze, 1989:15). O’nun en sahih kaynak olması, nüzûlünden itibaren yazıya aktarılması, tahrife uğramaması (Öz, 2006: 39) ve bizzat Allah tarafından korunmuş olmasına bağlanmaktadır. Zîra Yüce Allah, Kur’ân’ın kendi himayesi altında olduğunu şu şekilde belirtmektedir: “*Hiç şüphe yok ki o zikri, Kur’ân’ı Biz indirdik, onu koruyacak olan da Biz’iz* (Hicr, 15/9). Şu da bir gerçek ki Allah tarafından korunan bir kitaptan daha güvenilir hiçbir kitap yoktur. Bu Yüce Kitap güvenilir olmanın yanı sıra esas itibarıyla bütün İslâmî ilimlerin kaynağı olduğu gibi siyer, megâzî ve İslâm tarihinin de en temel kaynağıdır. Bundan dolayı Hz. Peygamber’i (s.a.s.) tanımak için başvurulacak ilk kaynak Kur’ân olmalıdır (Hizmetli, 2006:380).

Kur’ân’ın ilk kaynak olmasından; sadece Kur’ân’dan hareketle Hz. Peygamber’in (s.a.s.) hayatının tümünün yazılabileceğini kastetmiyoruz. Bizim burada söylemek istediğimiz uzun bir süredir âlimlerin gerçekleştirmeyi arzu ettikleri bir meseledir. Zîra ilk dönemde siyer-i Nebî ile meşgul olan ilim erbâbı, bu ilim dalının kavâid ve zevâbit, sebr ve taksîmi yani usûlü olması gerektiği üzerinde durmuşlardır. Ancak bu zamana kadar siyer-i Nebî’nin kavâidden oluşan ve olayları herhangi bir mihenge vuracak bir usûlü olmamıştır (Özcan, 2001:40). Yani siyer-i Nebî’yi işlenmiş bir mâden hâline getirebilmek için Hz. Peygamber (s.a.s.) ve sahabe arasında yaşanan olayların aktarılmasından öte, bu olaylar esnasında Hz. Peygamber’in (s.a.s.) göstermiş olduğu tavrın ve izlemiş olduğu politikanın, arka planı aydınlatılması gerekmektedir. Zîra Hz. Peygamber’in (s.a.s.) yaşantısı baştan sona Kur’ân’î hakikatlerin bir yansımasıdır. Bilindiği gibi Hz. Peygamber’in (s.a.s.) ahlâk ve yaşayışı Hz. Aişe’ye sorulduğu zaman “Siz Kur’ân okumuyor musunuz? O’nun ahlâkı Kur’ân’dan ibâret idi.”

(Müslim, 1955: Namaz, Hadis No:746) buyurması bunun en büyük delilidir. Bundan dolayı Kur'ân âyetlerinin ışığı ve hakemliği altında Kur'ân'da anlatılan siyer-i Nebî bilgilerinden yola çıkılarak ve Hz. Peygamber'in (s.a.s.) hayatı göz önünde bulundurularak siyer usûlü oluşturulmalıdır. Zikretmiş olduğumuz bu çalışmanın ilk adımı, İzzet Derveze tarafından atılmıştır. Zira O, Kur'ân âyetlerinin ışığı altında siyer-i Nebî'yi kaleme almıştır. İzzet Derveze de Kur'ân-ı Kerîm'de yer alan, Resul'ün hayatının Mekke ve Medine dönemleriyle ilgili âyetleri tetkik edip onları gruplandırdıktan sonra şu kanaatini dile getirmiştir. Şu ana kadar yazılmış ve hala da yazılmakta olan sîret kitaplarının izlediği metoda bağlı kalınmayarak; bazı isimler, tanınmış şahsiyetler, tarihler ve teferruata yer verilmeden, kronolojik bir seyir çizgisi izlenerek, Kur'ân'dan hareketle sîretin yazılacağından kuşku yoktur. Bu anlayışla ortaya konacak bir sîret, bize sağlıklı ve aydınlık tablolar sunacaktır. Bu sîrette pek çok yeni şeyle karşılaşacağımız gibi, zihinlere yer eden birçok husus da değişecektir. Muhammed İzzet Derveze, "*Asru'n-Nebî ve bi'etuhâ kable'l bi'se vesîretü'r Resul'*" isimli iki eserini tamamen Kur'ân âyetleri ışığında yazmak sûretiyle, Kur'ân'dan yola çıkılarak siyerin yazılabileceği konusunda güzel bir örnek vermiştir (Çelik, 2003:11).

Bu arada şu hususu da belirtmek gerekir; siyer kaynakları içerisinde en güvenilir ve ilk kaynak Kur'ân olmakla birlikte, rivâyet metoduyla yazılmış olan güvenilir tefsirlere müracaat etmeden siyerle ilgili konularda Kur'ân'dan müsellemler bir mana çıkarılamaz (Umerî, 1988:30). Zira Kur'ân'da bahsedilen siyer âyetlerini doğru bir şekilde anlayabilmek için tefsirlerde izah edilen esbâb-ı nüzûlü, nâsîh ve mensûhu iyi bilmek, (Hamade, 1989:45) ayrıca Arap dili ve edebiyatına hâkim olmak gerekmektedir.

Klasik İslâm Tarihi kitaplarında Hz. Peygamber'in (s.a.s.) hayatına geniş yer verilmiştir. Ancak gerek siyer ve megâzî kitaplarında gerekse klasik İslâm tarihî eserlerinde birtakım asılsız haberler de bulunmaktadır. Dolayısı ile Hz. Peygamber'in (s.a.s.) gerçek kimlik ve kişiliği ile tanınması hususunda bazı sıkıntılar ortaya çıkmıştır (Hizmetli, 2006:380). Siyer ve megâzî kitaplarında geçen bu bilgiler Kur'ân'ın vermiş olduğu siyer bilgisi ışığında (Heykel, 2000: 46) hem bir beşer hem de bir Peygamber olarak iki cihetten kontrole tâbi tutulabilir. Kur'ân'da zikredildiğine göre Hz Muhammed (s.a.s.) bir beşer olarak bizim gibi yemek yemekte ve çarşıda dolaşmaktadır. Nitekim müşrikler bunu şu şekilde belirtmişlerdir. "*Ne oluyor bu Peygambere, böyle Peygamber mi olur: Yemek yiyor, çarşı pazarda dolaşiyor*"! (Furkan, 25/7). Bir beşer gibi O'da sinirlendiğinde bazen yüzünü ekşitmektedir. Abese sûresinde bu durum şöyle belirtilir; "*Yanına görmeyen (âma) biri geldi diye yüzünü ekşitti ve sırtını döndü*" (Abese, 80/1-2). Bu ve benzeri birçok âyet-i kerîme Hz. Peygamber'in (s.a.s.) beşer olma yönüne

vurguda bulunur. Bir kısım âyetlerde de O'nun nebevî yönüne dikkat çekilir. Kur'ân O'nun vahiy aldığı ve zaman üstü yolculuğa çıktığını ifade etmektedir. “*Ey Resul'üm! Kur'ân'ı sana parça parça Biz indiriyoruz*” (İnsan,76/23). “*Bir gece, kendisine bazı delillerimizi gösterelim diye kulu Muhammedi, Mescid-i Haramdan, çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksaya götüren O zâtın şanı ne yücedir!*” (İsrâ, 17/1). Bu âyet-i kerîmelerde gözüktüğü gibi Kur'ân Hz. Peygamber'i (s.a.s.) ana vasıflarıyla tanıtmıştır. Diğer taraftan Kur'ân, başka hiçbir kaynakta bulunması mümkün olmayan Hz. Peygamber'in (s.a.s.) iç dünyasına ait bilgiler de vermiştir. Örneğin “*(Resul'üm!) Onlar iman etmiyorlar diye neredeyse kendine kıyacaksınız!*” (Şuara, 26/3) âyetinde Hz. Peygamber'in (s.a.s.) hâleti rûhiyesi hakkında bilgi vermiş adeta psikolojik bir analizini yapmıştır. Yine diğer âyeti kerîmede Hz. Peygamber'in (s.a.s.) ümmetine olan düşkünlüğünü ve merhametini belirtmek için kalbinde müminlere beslemiş olduğu muhabbeti bize bildirmektedir. “*Size kendi aranızdan öyle bir Peygamber geldi ki zahmete uğramanız ona ağır gelir. Kalbi üstünüze titrer, müminlere karşı pek şefkatli ve merhametlidir*” (Tevbe, 9/128).

Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. Peygamber'in (s.a.s.) bir insan oluşu ve diğer insanlar gibi beşerî bir mîzaca sahip olduğuna vurgu yapılır. Ancak sık sık Hz. Peygamber'in (s.a.s.) nebevî yönüne de değinerek O'nun sıradan bir beşer olmadığını hatırlatır. Muhâtabın kafasında hem beşerî yönü olan hem de nebevî yönü olan bir zât olarak tanıtılır. Muhatap da ancak bu iki özelliği mezc ettiğinde doğru bir nübüvvet anlayışına ulaşabilir. Kur'ân'ın bize vermiş olduğu bu bilgilerden ve kazandırmak istediği perspektiften yola çıkarak aynı zamanda sahih siyer rivâyetlerini de göz önünde bulundurarak Hz. Peygamber'in (s.a.s.) siyerine yönelik bir bakış açısı oluşturulabilir. Kur'ân-ı Kerîm odak alınarak ortaya konan bu bakış açısıyla âyetlerin tefsirinde yer alan bilgiler kontrole tâbi tutulabilir. Böylelikle Kur'ân tefsirine dayanak olan siyer rivâyetlerinin doğru veya yanlış olduğu hususundaki kanaatimiz kesinlik kazanacaktır.

3. Kur'ân Tefsirine Siyerin Kaynaklığı

Siyerin, Kur'ân-ı Kerîm tefsirine kaynaklığından bahsetmeden önce Kur'ân-ı Kerîm'in tarih anlayışından bahsetmek faydalı olacaktır. Kur'ân-ı Kerîm dikkatle incelendiğinde son derece açık bir temel gerçek göze çarpmaktadır. Bu büyük gerçek, ilâhî mesajın sûre ve âyetlerinde önemli bir sahayı kapladığı gibi buna gâyet geniş yer verildiği görülmektedir. İşte bu büyük gerçek “Tarih olayı”dır (Halil, 1988:7). Tarih gerçeği Kur'ân'da tefrîcî bir biçimde, toplumların gelişmelerine paralel olarak anlatılmakta ve meydâna gelmiş hâdiseler kıssalarda ifadesini bulmaktadır (Şulul, 2008:20). Ancak Kur'ân'ın tarih olaylarına bakışı sadece kendine özgüdür. Hem önceki kitapların hem de tarihçilerin ve filozofların bakışından farklıdır.

Kur'ân'ın tarihe bakışını şu şekilde dile getirilebilir. Kurân; tarihi, geçmiş, yaşanan zamanı ve geleceği ile bir bütün hâlinde insanoğlunun bir faaliyet sahası olarak görür (Hizmetli, 1991:151).Tarih olgusu ve tarih olayları bir bütün halinde değişik düzeylerde ve çeşitli insan toplulukları misalinde kıssa tarihi içerisinde aktarılır (Rosenthal, 1963:41). Bütün bu anlatımlarda insan, zaman, mekân ve tarihle ilgili hususlar ikinci planda yer alırken verilmek istenen mesaj ön plandadır.

Kur'ân'da tarihî olaylar, gâyet değişik şekiller aldığı gibi son derece bir tadrîcîlik içinde seyrederek insan toplumlarının gelişme seyri ile paralel olarak olaylar anlatılmakta ve meydana gelmiş, gerçek hâdiseler olan kıssalar aktarılmaktadır (Hizmetli, 2006:36). Kur'ân-ı Kerîm, kıssaları anlatırken kendine has bir üslûp kullanmaktadır. Kıssalar anlatılırken zaman ve mekân göz önünde bulundurulmadan toplumların her türlü davranışlarına egemen olan tarihi hüküm ve kanunlar esas alınarak son derece kesif bir şekilde insanlığa iletilmiştir.

Kur'ân-ı Kerîm Peygamberler Tarihini, büyük oranda kıssalar içerisinde anlatmaktadır. Peygamber kıssalarının geçtiği âyetler incelendiğinde Peygamberlerin, dış görünüşü, boyu, ten rengi gibi fiziki yapısı üzerinde durulmadığı görülür. Kur'ân, her zaman için onların ahlâkî yapısı üzerinde durur ve bu konuyu ön planına çıkarır. *“Yahudiler ve Hıristiyanlar, Müslümanlara Yahudi ya da Hıristiyan olun ki, doğru yolu bulasınız, dediler. De ki: Hayır! Biz, hanîf olan İbrahim'in dinine uyarız. O, müşriklerden değildir”*(Bakara, 2/135). *“Gerçekten İbrâhim çok yumuşak huylu ve pek sabırlı idi”* (Tevbe, 9/114). Bu ve benzeri birçok âyeti kerîmede Hz. İbrâhim'in yumuşak huylu olduğu, müşrik olmadığı, hanîf dinine mensup olduğu, doğru ve dürüst bir kişiliğe sahip olduğu vurgulanır. Kur'ân, eski milletlerin dînî, ahlâkî ve siyâsî davranışların iyilerinden örnek, kötülerinden ibret alınmasını ister. Bakara sûresinde cumartesi günü çalışma yasağını çiğneyen İsrâiloğulları'na Allah'ü Teâla maymunlara çevrildiğini bildirmekte (Bakara, 2/65) ve hemen peşi sıra gelen âyette de *“Bunu, hem bu hâdiseye şahit olanlara, hem de sonradan gelecek olan nesillere bir ibret ve korunacaklara da bir öğüt kıldık.”* (Bakara, 2/66) buyurarak anlatılan tarihî hâdiselerin ibret ve öğüt için olduğunu bildirmektedir. Kur'ân, Peygamberlerin birbirlerini takip ederek gönderilmiş olmalarını sık sık zikrederek Risâlet'in bir tek olduğunu hatırlatarak cihanşümül bir anlayış getirir (Ecer, 1995:8).

Kur'ân-ı Kerîm'de en geniş tanıtılan, hayatı hakkında en fazla bilgi verilen peygamber, bu yüce Kitab'ın muhâtabı Hz. Muhammed'dir (s.a.s.). Kur'ân-ı Kerîm onun hakkında bilgi verirken, peygamberler tarihiyle ilgili klasik çerçevenin dışına çıkmış, onun hayatı hakkında daha ayrıntılı bilgiler vermiştir (Yiğit, 2001:94). Kur'ân'da Hz. Peygamber (s.a.s.) dönemindeki savaşlar, yapılan antlaşmalar, Yahudi, Hıristiyan müşrik ve münafıklarla

ilişkiler, Hz. Peygamber'in tebliğ sürecinde sosyal ve âilevi ilişkiler vb. konularda pek çok bilgi mevcuttur (Apak, 2009:34-35). Bu başlıklar altında siyer-i-Nebî konusundaki sûre ve âyetlerin sayısı oldukça fazladır. Hatta siyer-i-Nebî Kur'ân-ı Kerîm'de işlenen ana konulardan biri konumundadır.

Kur'ân, siyer-i Nebî hakkında bilgi verirken kıssalarda kullanmış olduğu üslûba yakın bir üslûp kullanır. Kur'ân'ın târihi bilgileri sunuş tarzından dolayı siyer-i Nebî hakkındaki bilgiler teferruat ve tafsilattan uzak olup muhtasar bir haldedir. Bu bilgilerde isim, rakam ve tarih zikredilmemiştir (Yiğit, 2001:94). Hâdise ve olayları anlatırken zaman sözü konusu edilmediği gibi, mekân ve şahıs unsurlarına da her zaman rastlamak mümkün değildir. İslâm tarihinin en önemli konularından biri olan Hicret hâdisesinde zaman ve şahıs unsurundan bahsedilmediği gibi teferruata girilmez. Diğer taraftan bir metnin doğru bir şekilde anlaşılabilmesi için o metnin indiği çağ, coğrafi şartlar, insanların örf ve âdetleri, anlayışları, inanışları, olaylara yaklaşımları, metinleri yorumlayış şekilleri iyi bilinmelidir. Zira Allah Teâla âyetin inmiş olduğu konjonktürü dikkate almış ve ona göre hitap etmiştir. Kur'ân'ın indiği dönemde sahabe aklına takılan konuyu Hz. Peygamber'e (s.a.s.), arkadaşlarına veya soru sormak istediği konu hakkında bilgisi olan herkese sorabiliyorlardı. Ancak şu anda Kur'ân metnine muhatap olan insan müphem bir ifadeyle karşılaştığında soru sorabileceği kimse yoktur. Siyer-i Nebî, hâdiseleri teferruatlı anlattığı için muhâtabın aklına gelebilecek muhtemel sorulara da cevap verebilmektedir. Netice itibariyle Kur'ân'ı anlamak ve anlamlandırmak için metnin indiği çağa tepeden kuşatıcı bir bakış açısıyla bakmak gerekmektedir. İşte biz bu bakış açısını en câmî bir şekilde siyerde bulabilmekteyiz.

Siyer, Kur'ân'ın mücmelini tebyîn, müphemini tafsîl, mutlakını takyîd, müşkilini tavzih, (Gümüş, 1990:48) garip kelimelerini beyan etme, edebî incelikleri ihtivâ eden âyetlerin maksudunu bildirme gibi belli başlı hususlara taalluk etmektedir (Hizmetli, 1991: 139).

Siyeri, Enfâl ve Tevbe sûreleri bağlamında incelememiz sonucunda yukarıda belirtilen siyerin fonksiyonları daha hususi olarak şu şekilde belirtilebilir; siyer inşâ² ve ihbârî cümleleri açıklamış³, sebab-i nüzûlü bildirmiş⁴, âyetlerin tarihsel arka planını belirtmiş⁵, konuyla bağlantılı bilgi vermiş⁶, âyette geçen grup ve şahısları bildirmiş⁷, fikhî hükümleri açıklamış⁸, hitabın kime olduğunu belirtmiş⁹, âyetin anlamını te'kit etmiş¹⁰,

² Bk. Enfâl, 8/1, 12, 19; Tevbe, 9/37, 53.

³ Bk. Enfâl, 8/11, 17, 24, 25, 44; Tevbe, 9/1, 3, 34, 58, 72.

⁴ Bk. Enfâl, 8/1, 9, 22, 27, 30, 36; Tevbe, 9/3, 17, 19, 24, 53, 75, 76.

⁵ Bk. Enfâl, 8/15, 19, 39; Tevbe, 38, 40, 61.

⁶ Bk. Enfâl, 8/15, 28, 60.

⁷ Bk. Enfâl, 8/7, 31.

⁸ Bk. Enfâl, 8/24; Tevbe, 9/29, 60.

âyetteki müphemî tebyin etmiştir¹¹. Bu fonksiyonları ana başlıklar altında ve örnekleriyle birlikte şu şekilde zikredebiliriz:

4. Siyerin Mübhemâtü'l-Kur'ân'a Işık Tutması

Mübhemâtü'l Kur'ân hakkında bilgi vermeden önce müphem kelimesini lugavî yönüyle incelemek yerinde olacaktır. (مُفْهِمٌ) kelimesinden türemiş olan (مُفْهِمٌ) kelimesi âyetlerdeki zaman, mekân, şahıs ve zamirlerdeki kapalılık göz önünde bulundurulduğunda ismi meful kalıbında kullanıldığı görülmektedir. Sözlükte de anlaşılmaz, kapalı, muğlak, müşkil, anlamlarına gelmektedir. “Mübhem kelimeler” denildiğinde ise “kendisiyle ne kastedildiği her yönüyle açık ve net olmayan söz” anlamına gelmektedir (İbn Manzur, t.y:XII, 56).

Nahiv âlimlerine göre müphem isimler; ismi işaretler, ismi mevsuller ve zamirlerdir (Mustafa vd., 1996:74). Mübhemâtü'l Kur'ân şeklinde terim olarak kullandığında ise: “İnsan, melek ve cin gibi varlıkların yahut da bir topluluk veya kabilenin, Kur'ân'da açıkça değil de ism-i işaretler, ism-i mevsuller, zamirler, cins isimler, belirsiz zaman zarfları ve belirsiz mekân isimleriyle zikredilmesi demektir” (Cerrahoğlu, 1985:186; Demirci, 2006:216). Müphem olan ifadelerin delâlet ettiği manayı bilmek Suyûti'nin de belirttiği gibi sadece nakle dayanmakta olup bu konuda re'ye yer verilmez (Suyûti, 1987: 1089).

Kur'ân'da yer alan bu müphem ifadeler Kur'ân'ın kendisine has ifade özelliğinden kaynaklanır. Kur'ân, bu üslûbundan dolayı gerek kıssaların sunuluşunda gerekse diğer vesilelerle yer, şahıs ve zaman isimlerini ön plana çıkarmamaktadır (Albayrak,1992:107). Kur'ân'ın böyle bir metot kullanmasının pek çok hikmeti bulunmakla birlikte bu hikmetlerden birkaç tanesini şöyledir:

a. Kur'ân, evrensel bir mesaj olduğu için hâdise ve olayları tamamen o zamana has kılmaktan ve o zamanla bütünleştirmekten uzak durmuştur. Tarih bilgisi verirken okuyucunun ilgi ve alâkasını yer, zaman, mekân, şahıs unsurlarından soyutlayarak okuyucuyu asıl alması gereken mesajla baş başa bırakmış böylelikle her çağda muhataplara, anlatılan tarihi olayla yaşadıkları zamanı bütünleştirme imkânı sağlamıştır.

b. Bilindiği gibi Kur'ân anlam katmanlarına sahip bir kitaptır. Burada yer alan müphem ifadeler her muhâtabın, kendi sosyal, kültürel, ilmî durum ve seviyelerine göre anlatılan olay ve hâdisedeki kahramanları, mekânları, zaman dilimlerini, kendi zihninde canlandırma imkânı vermiştir.

⁹ Bk. Enfâl, 8/17.

¹⁰ Bk. Enfâl, 8/38, 48;Tevbe 9/5, 24, 60.

¹¹ Bk. Enfâl, 8/11, 19, 60; Tevbe 9/12, 36.

Şayet klasik tarih kitapları gibi şahıslara, mekânlara ve zamana bağlı olarak konuları zikretseydi meselenin anlaşılması için tek boyutlu bir bakış açısı sunmuş olurdu.

Halis Albayrak Kur'ân'da müphemâtın bulunuş hikmetini daha genel bir ifadeyle şöyle belirtir. "Onun bu anlatım tarzını, sadece Kur'ân'ın az sözle çok derin ve zengin manaları dile getirme özelliği olan mucizeliğine hamletmek doğru olur." İşte bu tür hikmetlere dayanarak zaman zaman bazı hususlar, müphem lafızlarla ifade edilmiştir. Ama bu belirsizlik hiçbir zaman mesajın anlaşılabilir ve kavranabilir olma özelliğini kaybettirmemiştir (Albayrak,1992: 107). Bir hâdisede geçen şahıs, zaman, mekân, isimlerine yer vermeden hem olaylara derinlik kazandırabilecek hem de vermek istediği mesajı kısa ve öz bir şekilde verebilecek başka hiçbir kitap yoktur.

Kur'ân'da bulunan bu müphem bilgilerin bir kısmı, hadis yoluyla bir kısımda siyer yoluyla giderilmeye çalışılmıştır. Kur'ân'da anlatılan olay ve hâdiselerin daha üst seviyede bir vüzûha kavuşması, bütün Kur'ân manzûmesinin daha net bir görünüm arzemesinde mühim bir katkı sağlayacağı şüphesizdir (Albayrak, 1992: 146). Allah Teâlâ Kur'ân-ı Kerîm'i daha üst seviyede bir vuzûha kavuşturma görevini Hz. Peygamber'e (s.a.s.) tevdi etmiştir (Nahl, 16/44).Hz. Peygamber (s.a.s.) Kur'ân'ın bir kısmını izah ederek bu vazîfeyi ifâ etmiştir (Yıldırım, 2007: I, 336). Müphem kalan diğer yerler ise siyer ve hadis vasıtasıyla açıklanmaya çalışılmıştır. İncelemiş olduğumuz Enfâl ve Tevbe surelerinde bazı âyetlerinde bazen grup ve şahıs isimlerinde bazen de kavramlarda sık sık müphem ifadelerle karşılaştık. Ancak makale için çizilen çerçeveyi aşmamak için grup ve şahıslardaki müphemlikle, kavramlardan kaynaklanan müphemliğe birer örnek vermekle yetineceğiz.

4.1. Grup ve Şahıslardaki Müphemliğin Siyerle Açıklanması

4.1.1. Vaadedilen İki Topluluk

Enfâl sûresinin yedinci âyetinde zamirden kaynaklanan müphem bir ifade mevcuttur. Ayet-i kerîmede şöyle geçmektedir:

"Hatırlayınız, Allah size "iki topluluktan biri sizindir." diye vaad ediyordu, siz güçsüz olanın sizin olmasını istiyordunuz, Allah ise iradesi ve sözleriyle hakkı hâkim kılmayı ve inkâr edenlerin kökünü kesmeyi murat ediyordu" (Enfâl, 8/7).

Âyet-i kerîmede "iki topluluktan biri sizindir" ifadesi yer almaktadır. Ancak âyet, bu iki zümrenin kimler olduğunu bildirmemektedir. Siyer rivayetlerine göre zikredilen iki zümre, Ebû Süfyan (Taberî, 2003: XI, 40; Derveze, 1962: VII, 17) başkanlığındaki Kureys'in Şam'dan dönen, takriben kırk kişilik kervanıyla, Resulullah'ın bu kervana el koyacağını duyarak Mekke'den hareket edip Bedir'e kadar gelen, Ebû Cehil komutasındaki

yaklaşık bin kişilik müşrik ordusudur. Siyer bilgilerinden istifade ederek bu iki zümrenin hangi gruplar olduğunu anlaşılmaktadır.

Âyette geçen “Siz güçsüz olanın sizin olmasını istiyordunuz.” sözünden kasıt ise; Müslümanların kuvvetli olmayan zümrenin, yani kervanın kendilerinin olmasını istemeleridir (Derveze, 1962:VII, 17).

Siyerin vermiş olduğu bu bilgiler ışığında âyet-i Kerîme şöyle okunabilir:

“Hatırlayınız, Allah size, ‘Ebû Süfyan başkanlığındaki Kureyş’in Şam’dan dönen, takriben kırk kişilik kervanı veya Ebû Cehil komutasındaki yaklaşık bin kişilik müşrik ordusu sizindir’ diye vaad ediyordu, siz güçsüz olan kervanın sizin olmasını istiyordunuz, Allah ise iradesi ve sözleriyle hakkı hâkim kılmayı ve inkâr edenlerin kökünü kesmeyi murat ediyordu.” (Enfâl, 8/7).

4.2. Kavramlardaki Müphemliğin Siyerle Açıklanması

4.2.1. Fitne Kalmayınca Kadar Savaş

“Fitne ortadan kalkıncaya ve dinin tamamı Allah için oluncaya kadar onlarla savaşınız. Vazgeçerlerse kuşkusuz Allah yaptıklarını görmektedir” (Enfâl, 8/39).

Bu âyet-i kerîmede müphem birkaç nokta bulunmaktadır. Ancak biz burada en önemli müphem ifade olarak “fitne” kavramını düşündüğümüz için “siyerin kavramlardaki müphemliği gidermesi” bölümünde ele aldık. Âyet-i kerîmeyle ilgili şu hususların açıklanması gerekmektedir:

- 1) Fitnedeki kastedilen neydi?
- 2) Fitneye sebep olan kimlerdi?
- 3) Fitnenin çıkarılmasındaki amaç neydi?
- 4) Fitne nerede ve ne zaman çıkmıştı?

Abdûlmelik İbn Mervân, Urve’ye (ö. H.86) bir mektup yazmış ve ondan bazı şeyler sormuştu. Urve’nin O’na yazmış olduğu yanıt bizim sorularımıza cevap vermektedir. Urve, İbn Mervân’a şöyle yazmıştı: Selâm senin üzerine. Kendisinden başka tanrı olmayan Allah’a hamd ederim. Bundan sonra; sen bana mektup yazıp Allah Resulünün (s.a.s.) Mekke’den çıkışını sormuşsun. Sana bunu haber vereceğim. Güç ve kuvvet, ancak Allah ile. Allah Resulü’nün (s.a.s.) Mekke’den çıkışının durumu şudur: Allah Resulü; kavmini, Allah’ın kendisine göndermiş olduğu, kendisine indirmiş olduğu hidâyet ve nura çağırdığı zaman ondan uzak durmamışlardı. Hattâ neredeyse onu dinleyeceklerdi. Tâ ki onların putlarını zikredinceye kadar. Ve mal mülk sahibi Kureyş’ten bir takım kimseler Tâif’ten gelinceye kadar. İnsanlar O’nun söylediklerinden hoşlanmadılar ve kendilerine itaat edenleri

ona karşı kışkırttılar. Böylece bütün insanlar, ondan yüz çevirdi ve Allah'ın korudukları dışında O'nu terk ettiler. Bunlar ise azlıktı. Allah'ın takdir buyurduğu kadar bu durumda kaldı. Sonra onların ileri gelenleri; çocuklarından, kardeşlerinden ve kabilelerinden Allah'ın dinine tâbi olanları bundan vazgeçirmek üzere düzen kurdular. Bunun sarsıntısı şiddetli bir fitne oldu. Bununla fitneye düşenler düştüler. Allah Teâlâ, onlardan dilediklerini fitneye düşmekten korudu. Müslümanlara bunlar yapıldığında; (İbn Kesîr, 1997:VII, 79) Allah Resulü (s.a.s.), onlara Habeş ülkesine gitmelerini emretti. Habeşistan'da kendisine Necâşî denilen sâlih bir kral vardı (İbn İshak, 1991:194). Onun ülkesinde kimseye haksızlık edilmez ve bununla birlikte ona senada bulunulur ve övülürdü. Habeş ülkesi Kureyş'in ticâret yaptığı bir yerdi. Orada tüccarları barındırırdı. Bol rızık, emniyet ve güzel pazar bulurlardı. Allah Resulü (s.a.s.) onlara buraya gitmelerini emretti de, Allah Resulü'nün fitneye düşmelerinden korktu ve Mekke'de sıkıştırılanların tamamı Habeş ülkesine gitti. Allah Resulü (s.a.s.) bu durumda Mekke'den ayrılmadı ve Müslüman olanlara şiddetle davranıldığı seneler boyu burada kaldı. Sonra İslâm Mekke'de yayıldı ve Mekkelilerin eşrafından, Müslümanlara kötülük yapılmasını engelleyecek olanlardan bir takım kimseler İslâm'a girdi. Müşrikler bunu görünce, Allah Resulü (s.a.s.) ve ashabına karşı işkenceyi azalttılar. İşte ilk fitne; Ashaptan fitne korkusuyla Habeş ülkesine doğru çıkanları Mekke'den çıkararak fitne olmuştur. Bunlar, içinde buldukları fitne ve sarsıntılardan kurtulmak için oraya çıkmışlardı. Müşrikler işkenceyi hafifletip de onlardan bazıları İslâm'a girip müşriklerin onlara karşı işkenceyi azaltmaları konuşulduğu zaman; bu, Allah Resulü'nün (s.a.s.) Habeşistan ülkesindeki ashabına ulaştı. Onlara ulaşan haber: Onlardan Mekke'de olanlara karşı işkence azalmıştır ve onlar fitneye düşmeyeceklerdir, şeklinde idi. Böylece Mekke'ye geri döndüler ve burada emniyette olacaklardı. Ayrıca Medine'de Ensâr'dan birçok kimse İslâm'a girdi. İslâm Medine'de yayıldı ve Medine halkı Mekke'de Allah Resulü'ne (s.a.s.) gelmeye başladılar. Kureyş bunu görünce, onları dinlerinden döndürmek için düzen kurdular ve şiddetle davranmaya başladılar. Onları yakaladılar ve onları dinlerinden döndürmeye çalıştılar. Onlara şiddetli bir sıkıntı isabet etti. İşte son fitne budur (Râzî, 1981:XV, 128).

Âyet-i kerîmede bahsedilen fitnenin Müslümanların başına iki defa geldiğini anlaşılmaktadır.

İlk fitnenin vukû buluşu şöyle özetlenebilir;

Allah Resulü, kavmini Allah'ın kendisine indirmiş olduğu hidâyet ve nura çağırıldığı zaman ondan uzak durmamışlar neredeyse onu dinleyecek hale gelmişlerdi. Ancak onlara putlara tapılmaması gerektiğini söyleyince onlar İslâm'dan yüz çevirmişlerdi. Kureyş'in ileri gelenleri de putlarına söz söyletmek istememişlerdi. Bundan dolayı Hz. Peygamber'e (s.a.s.) ve O'na inananlara karşı İslâm'dan dönmeleri için şiddet uygulamaya başladılar. Hz.

Peygamber (s.a.s.) de onlara Habeşistan'a hicret etmelerine izin verdi. İşte âyet-i kerîmede bahsedilen fitneden kasıt; Mekke'deki insanların İslâm'a girmelerini engellemek için yapılan baskı ve zulümdü.

İkinci defa bu fitne şöyle gerçekleşmişti;

Müslümanların Habeşistan'a hicretlerinden belli bir süre geçtikten sonra İslâm, Mekke'de biraz olsun güç kazanmıştı. Bunu duyan Habeşistan'daki Müslümanlar tekrar Mekke'ye dönmeye başladılar. Müşriklerin Hz. Peygamber'e (s.a.s.) ve sahabeye olan baskı ve zulmü tekrar arttı. Allah Resulü sahabeye Medine'ye hicret etmeleri için izin verdi. Kendisi de bir müddet sonra hicret etti. İşte ikinci fitne de Müslümanların Medine'ye hicret etmelerine sebep olan bu zulüm ve baskıydı.

Âyet-i kerîmenin başında sormuş olduğumuz sorulara bu rivâyet ışığında cevap vermeye çalışalım.

Âyette bahsedilen fitnenin Müslümanların Hz. Peygamber'e (s.a.s.) tâbi olmalarından dolayı gördükleri zulüm olduğunu anlamaktayız. Fitneye sebep olanlar ise Mekke'nin önde gelenleri ve zenginleriydi. Bu fitneyi çıkarıcıların ana amacı Müslümanları İslâm'dan yıldırarak Hz. Peygamber'i (s.a.s.) davasında yalnız bırakmaktı. Âyette bahsedilen fitne İslâm'ın ilk yıllarından itibaren başlamış ve Hicrete kadar devam etmiştir.

Siyerin vermiş olduğu bu bilgiler ışığında âyet-i kerîme şöyle okunabilir:

“Müslümanların dinden dönmeleri için başlatılan baskı ve zulüm (fitne) ortadan kalkıncaya ve dinin tamamı Allah için oluncaya kadar onlarla savaşınız. Vazgeçerlerse kuşkusuz Allah yaptıklarını görmektedir” (Enfâl, 8/39).

5. Siyerin Ahkâmı'l-Kur'an'a Kaynaklık Etmesi

H-k-m kelimesi (حکم) bir şeyi ıslah etmek için menetmek, engellemek ve bir hususta hüküm vermek, anlamlarına gelmektedir (İbn Manzur, t.y:XII, 240). (أَحْكَمْتُ فَلَانًا) denildiğinde de “Falan kişiyi menettim”, “engelledim” anlamına gelir. Zulmedenin zulmünü engellediği için hüküm veren kimseye hâkim denilir. “Hüküm” kelimesi (حکم) kökünden türetilmiş olup cemîsi “ahkâm/احکام” şeklinde gelir (İbn Manzur, t.y:XII, 240; İsfahanî, 1992:1151). Ahkâm, ıstılahta en meşhur tarifıyla Cenâb-ı Allah'ın mükelleflerin fiilleriyle ilgili hitâbıdır (Güngör, 1996: 57). “Ahkâmı'l-Kur'an” şeklinde izâfet yapılarak kullanıldığında Kur'an'ın hükümleri anlamına gelmektedir

Fıkâhî tefsir, Kur'an-ı Kerîm'in amel yani ibadet ve müâmelat yönleri ile meşgul olan, bu konu ile ilgili bulunan âyetleri açıklayan ve onlardan hükümler çıkarmaya çalışan bir tefsir koludur. Bu nevi tefsirin gâyesi

İslâm'ın ilk temel kaynağı olan Kur'ân'ın ihtiva ettiği ameli hükümleri, kâide ve prensipleri ortaya çıkarıp onların nasıl uygulanacaklarını göstererek insanlara dünya ve ahiret saâdetini temin etmektir (Cerrahoğlu, 1988:47).

İslâm hukukunda iki çeşit kanun vardır. Birincisi Allah Teâlâ'nın Kur'ân âyetleriyle ortaya koyduğu ve peygamberine ilham ederek onu üzerlerinde karar kıldığı "ilâhî kanunlar"dır. İslâm hukukunun bir diğer kanun nevi; sahabe ve tâbiûn başta olmak üzere müçtehit imamlarının "ilâhî kanun" naslarından, bu nasların mana ve ruhunu uygun bir şekilde ve istinbat suretiyle vâz ettikleri "beşerî kanunlar"dır. Bunlar müçtehitlerin istinbâd ve istimdatlarında göstermiş oldukları cehd sebebiyle "beşerî" vasfa sahiptirler (Hallaf, 1970:8).

Biz buradan yola çıkarak iki husus üzerinde duracağız. Birincisi; ayetlerle ortaya konmuş olan "ilâhî kanunları" anlamada siyerin nasıl bir rol oynadığı, ikincisi ise; siyerin "beşerî kanunların" belirlenmesinde nasıl bir rol oynadığıdır.

5.1. Beşerî Kanunların Belirlemede Siyerin Rolü

Siyer ilminin Ahkâmü'l-Kur'ân ile kuvvetli bir ilişkisi vardır. Çünkü âyetlerin ve teşriî meselelerin ekserisi, sorulan bir takım sorulara cevap olarak veya siyerle alakalı olarak inmiştir. Nitekim fikhî tefsir alanında yazılan ilk eserlerden biri olan Cassas'ın (ö.371/981) yazmış olduğu Ahkâmü'l-Kur'ân'da, müellif zaman zaman tarihî kaynaklara başvurmuş, Muhammed b. İshâk (ö.151/768) ve Muhammed b. Ömer el- el- Vâkıdî'yi (ö. 207/823) bizzat kaynak olarak zikretmiştir (Güngör, 1989:66).

Hz. Peygamber'in (s.a.s.) hayatı "İslâm prensiplerinin ve ahkâmının tümünü sergileyen yegâne canlı tablodur. O'nun sîreti Kur'ân-ı Kerîm'i anlamada O'nun ruhunu ve maksatlarını kavramada en önemli yardımcıdır (Bûtî, 1986: 32). Bedir esirlerine yapılacak muâmelede bunun örneğini görmekteyiz. Hâdise hûlasaten şöyle gerçekleşmişti.

Bedir savaşında yetmiş kadar düşman savaşçısı esir alınmıştı. Bu esnada esirlerle ilgili herhangi bir hüküm de vazedilmiş değildi. Hz. Peygamber, (s.a.s.) bu esirlere ne yapılması gerektiği hususunda sahabe ile istişâre etti. Hz. Ebu Bekir esirlerden fidye alınmasını tavsiye etti ve şöyle devam etti. "Bunlar amca ve akraba çocuklarıdır, onlardan fidye almanı uygun görüyorum. Böylece fidye kâfirlere karşı bize güç olur, belki Allah'ın hidâyetiyle ileride Müslüman da olurlar." dedi. Hz. Ömer onlardan fidye kabul edilmemesini, hepsinin de öldürülmesini ileri sürdü. Ve görüşünü Hz. Peygamber'e (s.a.s.) şöyle açıkladı. "Doğrusu ben Ebû Bekir gibi düşünmüyorum. Bana göre, kellelerini uçurmamız için bize izin vermelisin; Ali, Akil'in, ben de filan yakınımın kafasını keseyim, çünkü bunlar kâfirlerin öncüleri ve ileri gelenleridir." Hz. Peygamber'in (s.a.s.) içtihadı, onlardan

fidye alınması hükmü ile neticelenirken (Müslim, 1956:Cihâd, 58; Kurtubî, 2006:X, 72) Allah Teâlâ, bu meselede doğru olan hükmü Enfâl Sûresi'ndeki şu âyeti kerîme ile beyan etmişti.

“O yerde gerekli temizliği yapıp hâkimiyetini kuruncaya kadar bir peygamberin esirlerinin olması uygun değildir. Siz geçici dünya varlığını istiyorsunuz, Oysa Allah ahireti istiyor; Allah izzet ve hikmet sahibidir” (Enfâl, 8/67).

Anlatılan bu olayda siyer-i Nebî'nin ahkâmı'l-Kur'ân'a şu yönleriyle ışık tuttuğu görülmektedir. Bu hâdisede siyer-i Nebî'den istifade edilerek;

- 1) Ahkâm âyetinin tarihsel arka planında nasıl bir olay yaşandığı,
- 2) Ahkâm âyeti inmeden önce Hz. Peygamber'in (s.a.s.) ashâbıyla istişâre ettiği,
- 3) İstişâre sonunda Allah Resulü'nün bir içtihatında bulunduğu,
- 4) Ayeti kerîme'nin Hz. Ömer'in görüşünü destekler biçimde indiği öğrenilmektedir.

Bedir esirlerine yapılacak muâmelede sahabenin görüşlerini aldıktan sonra Hz. Peygamber'in (s.a.s.) içtihat yaptığı ve bu içtihat sonucunda ilâhî ikâza mâruz kaldığı görülmektedir. Bu siyer hâdisesinden çıkan işâret ve öğütler şu şekilde sıralanabilir.

Birinci işâret: Resulullah'ın ashâbıyla istişâreyi kendisine prensip edinmesidir. Bunun için Müslümanlar, teşrî bir esas olarak, hakkında kitap veya sünnetten bir nas bulunmayan hususlarda, şûranın kaçınılmazlığı üzerinde ittifak etmişlerdir. Ancak hakkında Kitap'tan bir nass veya Resulullah'ın sünnetinden bir hadis bulunan konulara gelince; o konuda şûra caiz değildir. Ayrıca onun üzerinde herhangi bir karar verilmesi de gereksizdir.

İkinci işâret: Fukahânın tümünün üzerinde ittifak ettiği gerçek şudur ki, şûra meşrudur. Fakat şart değildir. Yâni Müslüman bir hâkimin (komutanın) kanaatinde ve fikrinde şûradan yararlanması uygun olur. Fakat kendi görüşüne şûra üyeleri karşı çıksalar bile, ekseriyetin görüşünü alması, üzerine vacip değildir.

Üçüncü işâret: Esirler ve Peygamberimizin içtihadı; Bu olay bize gösteriyor ki, Resulullah'ın içtihat etme hakkı vardır. Bu görüşü benimseyenler -onlar usûl âlimlerinin cumhurudur- Bedir esirleri meselesini buna delil göstermişlerdir. Resulullah'ın içtihat etmesi sahih olunca, buna binâen içtihadında isabet veya hata etmesi de sahih olur. Şu kadar var ki, hata sürekli devam etmez. Bilâkis, onun içtihatlarını tashih eden, Kur'ân'dan bir âyetin inmesi gerekir. Bu hususta herhangi bir âyet inmemiş ise, bu durum Resulullah'ın içtihadının Allah'ın ilmindeki gerçek üzere vukû bulduğuna

delil teşkil eder (Bûtf, 1986:257).

Görüldüğü gibi Resulullah'ın (s.a.s.) esirler hakkındaki istişaresi sonucunda fidye ödemeleri şartıyla serbest bırakılmalarına karar vermesi, daha sonra bu hükmü vermelerinden dolayı Resulullah'ı ve ashabını kınayan âyetlerin inmesi meselelerinden yola çıkılarak yukarıda saymış olduğumuz fikhî hükümlere varılmıştır. Yapılan çalışma siyer-i Nebî'yi atıl bir ilim dalı olmaktan çıkararak işlenen maden gibi mütekâmil bir ilim dalı hâline getirme çabalarının bir örneğidir (Özcan, 2001: 42). Ben burada sadece siyer-i Nebî'den bir hâdiseyi örnek olması bakımından serdettim. Bunun gibi daha nice fikhî hükümler, siyer-i Nebî'den istifade edilerek verilmiştir. Bu örnek, siyer-i Nebî'nin Ahkâmü'l-Kur'ân'ın açıklamasında mühim bir kaynak olduğunu, fikhî açıklamalarda önemli bir rol oynadığını göstermektedir.

5.2. İlâhî Kanunları Anlamada ve Kur'ân'ın Sünneti Neshi Meselesinde Siyerin Rolü:

Yukarıda zikredildiği gibi Bedir esirlerine yapılacak muâmeleyi Resulullah (s.a.s.) ashâbı ile istişare etmiş, bir karara varmış ancak âyeti Kerîme istişarede alınan karardan farklı bir hüküm bildirmişti. İşte burada nassın olguya müdahalesi söz konusu olmuş Resulullah'ın da içinde bulunduğu istişare kararı tashihe uğramıştır. Fakihlerde siyer bilgilerinin verdiği olay ve nâzil olan ayeti göz önünde bulundurarak sünnetin Kur'ân'la veya Kur'ân'ın sünnetle nesh edilip edilmemesi meselesinde müteferrik görüşler zikretmişlerdir. Ancak biz buradaki tartışmalara girmeden âlimlerin çoğunluğunun görüşü olan Kur'ân'ın sünneti neshinin caiz olduğunu ve bunun Kur'ân'da birçok örneği bulunduğunu söyleyerek geçmek istiyoruz (Sibâî, 2009:458). Bedir esirleriyle ilgili uygulamada Hz. Peygamber'in (s.a.s.) vermiş olduğu hüküm Allah tarafından tashih edilmiştir. Hz. Peygamber (s.a.s.) Allah'ın kendisine ilham etmediği bir durumla karşılaştığında kendi tetkik ve takdiri neticesinde sâdır olan içtihadî ahkâm, ahkâm-ı nebeviyyedir. Ancak bu ahkâmdan doğru olanlar tasvip edilmiş, hatalı olanlar ise yine O'nun tarafından tashih edilmiştir. Dolayısı ile siyer Kur'ân'ın sünneti neshettiğine delil teşkil etmektedir.

6. Siyerin Olayların Tarihsel Arka Planını Belirterek Kur'ân'a Işık Tutması

Aslında Kur'ân'ın insanlığa sunduğu ilâhî çağrının sûre ve âyetlerdeki temel gerçeklerden birisi tarih olayıdır. Anlatılan bu olaylarda göz önünde bulundurulmuş husus, insanın değişkenliği, insanın tutum ve davranışlarındaki gelişmelerdir. Bu yönüyle tarihi olaylar, Kur'ân'ın hemen her sûresinde Kur'ân'da önemli bir yer tutar(Halil, 1988: 7). Öyle ki

Kur'ân'ın birçok yerinde ya Hz. Muhammed (s.a.s.) ile ilgili bir konudan bahsedilmekte veya sahabenin içinde olduğu bir olay örgüsü hakkında bilgi verilmektedir. Dolayısı ile bu olaylarda zaman, mekân ve şahıslar söz konusu olmaktadır. Siyerin aktarmış olduğu tarihi veriler, Kur'ân'da geçen insan toplulukları ve olay örgüsü hakkında bilgi vererek âyet inmeden önceki atmosferi solumamıza olanak sağlamaktadır. Bu atmosfer hakkında bilgi sahibi olmamız büyük önemi hâizdir. Zira âyetin nüzûlü ortamındaki mevcut câhili sosyo-kültürel yapıyı, örf ve âdetleri bilmek Kur'ân'ın nüzûl olduğu ortamı bütün bir tablo veya eksiksiz bir fotoğraf gibi ortaya çıkarmamıza yardımcı olmakta ve âyetin doğru bir şekilde anlaşılmasını sağlamaktadır.

Fazlurrahmân, Kur'ân'ı doğru anlayabilmenin en önemli şartının onun indiği dönemi incelemek olduğunu söylemektedir (Rahman, 1987:101). Zira Kur'ân'da bazı bölümler vardır ki ilk nazarda mana vermekte zorluk çekeriz. Çünkü âyet on dört asır öncesinin Hicâz bölgesinin kültürel yapısından motifler taşımaktadır. Yabancı olduğu bu motifleri anlayıp, âyetin iletmek istediği mesajı kavrayabilmemiz için, o devrin sosyo-kültürel yapısını tanımamız gerekmektedir. Dolayısı ile o dönemin sosyo-kültürel yapısını tanıtan tarihî malzemeye ihtiyaç vardır (Albayrak,1992:147).

Kur'ân'da farklı konularda tarihî bilgiler bulunmakta olup bu bilgiler Kur'ân'ın önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Bu tarihi anlatımlarda âyetin konusu içine giren şahıs, topluluk, mekân ve tarihle ilgili konularda bilgiyi yine tarihin bir kolu olan siyer-i Nebî'den almaktayız. Enfâl ve Tevbe sûreleri tefsirinde karşılaşmış olduğumuz farklı tarihi bilgilerden bir örnek vererek bu hususu açıklamaya çalışacağız.

6.1. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Hicreti

“Siz Peygamber'e yardımcı olmasanız da Allah ona mutlaka yardım edecektir. Nitekim inkârcılar iki kişiden biri olarak onu yurdundan çıkardıklarında Allah ona yardım etmişti: Hani onlar mağaradaydılar; arkadaşına 'Tasalanma, Allah bizimle beraberdir' diyordu. Derken Allah ona kendi katından bir güven duygusu indirdi, sizin göremediğiniz askerlerle onu destekledi ve inkârcıların sözünü değersiz hâle getirdi. Allah'ın sözü ise en yücedir, Çünkü Allah mutlak galiptir, hikmet sahibidir”(Tevbe, 9/40).

Âyet-i kerîmede İslâm Tarihînin en önemli olaylarından biri olan Hz. Peygamber'in (s.a.s.) hicreti kısa bir şekilde anlatılmıştır. Siyer kaynaklarından istifade ederek âyetin baş bölümünde yapılan sitemin kime olduğunu, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) niçin yurdundan çıkarıldığını, yolculuk esnasında arkadaşının kim olduğunu, hangi mağaraya sığındıklarını, arkadaşının niçin tasalandığını öğrenmeye çalışalım.

Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki bu âyet Tebük seferine hazırlık esnasında gevşeklik gösteren kimselere bir uyarı olarak inmiştir (Kurtubî, 2006:X, 210). Ayet-i kerîmede zikredilen meselenin tarihi arka planında ise şu hâdise yatmaktadır. Kureyşliler müslümanların Medine'ye gittiklerini görünce, bu artık tahammül edilmeyecek kadar büyük bir kötülüktür dediler (Kurtubî, 2006:X, 212). Aralarında yaptıkları görüşme neticesinde Resulullah'ı (s.a.s.) öldürmeye karar verdiler (Râzî, 1981:XVI, 65). Geceleyin evinin etrafını sardılar ve çıktığı takdirde O'nu öldürmek kastıyla gece boyunca evinin kapısını gözetleyip durdular (Kurtubî, 2006:X, 212). Peygamber (s.a.s.) de Ali b. Ebi Talib'e (r.a.) yatağında uyumasını emretti, (İbn Hişam, 1936: II, 126; İbn Sa'd, t.y.:I, 227; Kurtubî, 2006:X, 212) yüce Allah'a da izini görmemeleri için dua etti. Allah müşriklerin gözlerini bağladı ve uykularının onları bürümüş olduğu bir halde iken evden dışarı çıktı (Kurtubî, 2006:X, 212). Başlarına toprak saçıp ayrılıp gitti. (İbn Kesîr, 2000: VIII, 205) Sabah olduğunda Hz. Ali yanlarına çıktı, evde hiç kimsenin bulunmadığını onlara bildirdi. Böylelikle Resulullah'ın (s.a.s.) evden çıktığını ve kaçırmış olduklarını öğrenmiş oldular. Resulullah (s.a.s.) da Ebû Bekr es-Siddîk ile hicret için sözleşmiş idi (Kurtubî, 2006:X, 212). Her ikisi de develerini Abdullah b. Erkat'a (Uraykıt da denilmektedir) teslim etmişlerdi. Abdullah o sırada kâfir idi. Fakat her ikisi de ona güvenmişlerdi. Abdullah bir yol rehberi idi. Kendilerine Medine yolunu göstermesi için onu ücretle kiralamışlardı. Resulullah, (s.a.s.) Cumahoğulları'nın bulunduğu yerde bulunan Ebû Bekir'in evinin arka tarafındaki bir pencereden çıktı ve her ikisi de Sevr dağındaki mağaraya doğru yol aldılar. (İbn Kesîr, 1997:IV, 444). Hz. Ebû Bekir, oğlu Abdullah'a insanların neler konuştuğuna kulak kabartmasını emretti, âzatlısı Âmir b. Fuheyre'ye koyunlarını otlatarak geceleyin onların yakınlarına gelmesini ve böylelikle ihtiyaç duydukları içeceklerini koyunlarından almalarını sağlamasını emretti. Daha sonra yollarına koyulup mağaraya gittiler. Ebû Bekr es-Siddîk'in kızı Hz. Esmâ onlara yiyecek, Hz. Ebû Bekir'in oğlu Abdullah da onlara haber getiriyordu (İbn Hişam, 1936:IV, 31-32; Kurtubî, 2006:X, 213). Her ikisinden sonra da Âmir b. Fuheyre koyunları ile geliyor ve kendisinden önce gelenlerin izlerini tanıtmaz hale getiriyordu (Kurtubî, 2006:X, 213).

Rivâyetlerin belirttiğine göre Kureyş'in ileri gelenleri, O'nu Mekke civarındaki yollarda yakalamak ümidiyle peşinden bir grup gönderdiler. Hatta bunlardan biri mağaranın önünden geçmiş başını uzatıp bakmış ve Hz. Ebûbekir büyük bir korku hissetmişti. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.s.) kendisine âyette belirtildiği gibi "Üzülme Allah bizimledir." demişti. (Derveze, 1962:VIII, 444). Onu takip edenler örümceği ve örümcek ağının örülmüş olduğunu görünce, mağaranın içinde hiçbir kimse bulunmadığına kanaat getirdiler (İbn Kesîr, 1997:IV, 449). Bunun üzerine geri dönerek Hz.

Peygamber'i (s.a.s.) kendilerine getirecek olana yüz deve verme vadinde bulundular (İbn Hişam, 1936:IV, 31-32; Kurtubî, 2006:X, 213).

Bu rivâyet sayesinde Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Mekke'den Medine'ye hicreti canlı bir tablo gibi okuyucunun gözünde canlanmaktadır. Âyeti okuduğumuzda aklımıza gelen sorulara yukarıdaki rivâyetten istifade ederek cevaplamaya çalışalım. Âyette “inkârcılar iki kişiden biri olarak onu yurdundan çıkardıklarında Allah'ın Hz. Peygamber'e yardım ettiği” bildirilmektedir. İnkârcıların Hz. Peygamber'i (s.a.s.) yurdundan çıkarma nedenini zikredilen siyer bilgilerinden istifade ederek şöyle açıklayabiliriz; Mekkeliler Müslümanların Medine'ye hicret etmelerini gururlarına yedirememiş bunun sorumlusu olarak da Hz. Peygamber'i (s.a.s.) görmüşlerdi. Bundan dolayı Hz. Peygamber'e (s.a.s.) karşı düşmanlıkları bir kat daha artmış hatta O'nu öldürmeyi planlamışlardı. Ve Hz. Peygamber'i (s.a.s.) yurdundan çıkmaya mecbur etmişlerdi. Allah da Nebisi'ne hicret izni vermiş ve Mekke'den Medine'ye hicret gerçekleşmişti.

Âyet-i kerîmede Hz. Peygamber'in (s.a.s.) yanında bir arkadaşının bulunduğu şöyle bildirilmekte; “Hani onlar mağaradaydılar; arkadaşına tasalanma, Allah bizimle beraberdir.” diyordu. Bu bölümünde bahsedilen mağara Sevr dağındaki Sevr mağarasıdır. Mağaradaki arkadaşının Hz. Ebû Bekir olduğunu yukarıdaki rivâyetten öğrenmekteyiz. Müşriklerden birinin mağaraya kadar gelerek başını uzatıp içeriye bakması da Hz. Ebû Bekir'in tasalanmasına neden olmuştur.

Siyerin vermiş olduğu bu bilgiler ışığında âyet-i kerîmeyi şöyle okunabilir:

“Tebûk gazvesine gitme hususunda gevşeklik gösteren mü'minler! Siz Peygamber'e yardımcı olmasanız da Allah ona mutlaka yardım edecektir. Nitekim inkârcılar Ebû Bekir'le onu yurdundan çıkardıklarında Allah O'na yardım etmişti: Hani onlar Sevr mağarasındaydılar; Ebû Bekir'e 'Tasalanma, Allah bizimle beraberdir.' diyordu. Derken Allah ona kendi katından bir güven duygusu indirdi, sizin göremediğiniz askerlerle onu destekledi ve inkârcıların sözünü değersiz hâle getirdi. Allah'ın sözü ise en yücedir. Çünkü Allah mutlak gâliptir, hikmet sahibidir (Tevbe, 9/40).

7. Siyerin Âyetin Maksûdunu Tekit ve Tayin Suretiyle Beyânı

Siyerin Kur'ân tefsirine kaynaklığını göstermiş olduğumuz bölümlerde, âyetin açıklamasına ışık tutan olay örgüleri birçok insanı kapsadığı gibi geniş bir zaman ve mekânı da içine almaktaydı. Örneğin bazı sebep-i nüzûl hâdiselerinde birçok sahabe hâdisenin içinde yer almakta ve farklı mekânlarda birkaç hâdiseye yaşanmaktaydı. Burada vereceğimiz örneklerde ise hâdiseler daha dar kapsamda, daha az sahabenin iştirâki ile ve

Allah Resulü'nün veciz, kavî açıklamalarından oluşmaktadır. Sünnetin Kur'ân karşısında üç fonksiyonu olduğu belirtilmektedir.

- a) Allah'ın Kur'ân'da açıkça bildirdiği bir hükmü, Hz. Peygamber (s.a.s.) aynı şekilde beyan etmiştir.
- b) Allah'ın mücmel olarak Kur'ân'da bildirdiği bir hükmü, Hz. Peygamber (s.a.s.) O'nun murâdına uygun olarak açıklamıştır.
- c) Kur'ân'da hiçbir hükmü bulunmayan bir konuda hüküm koymuştur (Şâfiî, 1979:91-92).

Kısaca Hz. Peygamber (s.a.s.), yapmış olduğu açıklamalarla bazen müfesser bir ayetin hükmünü te'kit etmiş, bazen mücmel bir ayeti tebyin etmiş bazen de Kur'ân'da yer almayan bir mesele hakkında hüküm koymuştur. Ancak biz burada başlığımızın konusu olan Siyerin ayetin maksûdunu tekitine bir örnek vermek istiyoruz.

7.1. Direnişin ve Allah'a Dayanmanın Gücü:

“O vakit şeytan onlara yaptıklarını güzel göstermiş ve ‘Bugün insanlar arasında sizi yenecek kimse yoktur, ben de sizin yanınızdayım’ demişti. Ardından iki güç birbirini görünce hemen dönüş yaptı ve ‘Şüphesiz ben sizden beriyim, kuşkusuz sizin görmediğinizi görüyorum ve elbette Allah'tan korkuyorum, Allah'ın cezası çetindir.’ dedi” (Enfâl, 8/48).

Ayeti kerîmede geçen “Bugün insanlar arasında sizi yenecek kimse yoktur, ben de sizin yanınızdayım.” sözünü İblis, Müdlic kabilesinden Sürâka İbn Mâlik sûretine bürünerek söylemiştir. İblis o gün müşrikleri idare ediyor ve onlara insanlardan hiç kimsenin üstün gelemeyeceğini söylüyordu (Taberî, 2003:XI, 221; Râzî, 1981:XV, 180).

“Şüphesiz ben sizden beriyim, kuşkusuz sizin görmediğinizi görüyorum.” Âyet-i kerîmede müşriklerin görmeyip de İblis'in gördüğünün ne olduğu belirtilmemiştir. Siyer bu bölüme hem açıklık getirmekte hem de ayetin anlamını pekiştirmektedir. Rivayet edildiğine göre İnsanlar savaş düzeni aldığı anda Allah Resulü (s.a.s.) bir süre daldı, sonra birden açılarak, Cibril'in ordunun sağında meleklerden bir ordu ile Mîkâîl'in de soldan diğer bir ordu ile ve İsrâfil'in de bin kişilik başka bir orduyla imdada geldiğini askerlere müjdeledi (İbn Kesir, 2000; VII, 100). Hz. Peygamber'in (s.a.s.) verdiği bu müjdede belirtilen melekler, âyet-i kerîmede geçen şeytanın görmediği kuvvetlerdir ve İblis'in melekleri görmüş olmasından dolayı kaçtığı anlaşılmaktadır. Hz. Peygamber'den (s.a.s.) gelen bu rivayet âyette geçen kuvvetleri açıklayarak âyetin anlamını da te'kit etmiştir.

Siyerin vermiş olduğu bu bilgiler ışığında âyet-i kerîmeyi şöyle okunabilir:

“*Bedir günü* şeytan onlara yaptıklarını güzel göstermiş ve ‘Bugün insanlar arasında sizi yenecek kimse yoktur, ben de sizin yanınızdayım.’ demişti. Ardından *Müslüman ve müşrik ordusu* birbirini görünce hemen dönüş yaptı ve ‘Şüphesiz ben sizden beriyim, kuşkusuz sizin görmediğiniz *melekler ordusunu* görüyorum ve elbette Allah’tan korkuyorum, Allah’ın cezası çetindir.’ dedi” (Enfâl, 8/48).

8. Siyerin Sebeb-i Nüzûlü Bildirmesi ile Âyetlerin Tefsirine Işık Tutması

Kur’ân âyetlerindeki mâna ve hikmetlerin doğru bir şekilde tespit edilebilmesi için sebeb-i nüzûlü bilmek büyük bir önemi hâizdir. Zira Kur’ân üslûbu gereği ayrıntıya girmeden olayları ana hatlarıyla okuyucuya sunmakta, verilecek mesajı kısa ve öz bir şekilde bildirmektedir. Bundan dolayı verilen bilgilerde bazen şahıs ve topluluk isimleri, bazen mekân ve bölge isimleri, bazen de âyette geçen kavramda ve olayın yaşandığı zaman diliminde müphemlik bulunabilmektedir. Bu müphemliğin büyük bir bölümünü sebeb-i nüzûl ilmi gidermektedir. Bundan dolayı tefsir ilminde, sebeb-i nüzûl Kur’ân’ın anlamını açıklamada önemli bir fonksiyon icrâ etmektedir. Vâhidî bunu şöyle dile getirir. “Bir âyetin tefsiri, o âyetin kıssası ve iniş sebebi bilinmeden yapılamaz.” (Sâlih, t.y.:105). Gerçekten de Vâhidî bu sözünde mübâlağa yapmamıştır. Zira biz bunu incelemiş olduğumuz Enfâl ve Tevbe sûrelerinde bizzat gördük.

Sahabiler ve tâbiûn âlimleri, Kur’ân’ı özellikle nüzûl sebepleri ile tefsir etmişlerdir. Âyetin hangi olay dolayısıyla, kim hakkında ve nerede nâzil olduğunu bilmek, tefsir alanında vukûfiyetin ölçüsü olmuştur. Âyet ve sûrelerin iniş sebeplerinin önemli bir kısmı ise, doğrudan vahyin geldiği ortamı bir bütünlük içinde ele alan Siyer ilminin bir konusu olmuştur. Dolayısıyla ilk siyer kaynakları, aynı zamanda nüzûl sebepleri ilminin de ilk kaynakları olarak değerlendirilmiştir (Yiğit, 2001:97). Binâenaleyh esbâb-ı nüzûl ilminin ilk dönemlerden itibaren Kur’ân ilimleri arasında ayrıcalıklı bir konuma sahip olduğunu ve bu ilmi bilmenin Kur’ân-ı Kerîm’i anlamakla ve bilmekle neredeyse eşdeğer tutulduğunu görüyoruz (Serinsu, 2008: 50). Zira nüzûl sebebini bilmekle insanın kendisi gözüdür, gölgesi değil. Hak müşâhede edilir yankısı değil (Sâlih, t.y.:105). Ayrıca sebeb-i nüzûlün bilinmesi muhâtabın aklına takılan müphem noktaların çözümlenmesini sağlamakta ve âyetlerin anlamını murâd-i ilâhîden başka yönlerle çekilmesini önlemekte, doğrudan âyetin tazammun ettiği hakîki mânâyâ ulaşmayı sağlamaktadır. Sebeb-i nüzûl rivayetleri bir olay örgüsü içerisinde ve âyetlerin nüzûl öncesi ve sonrası hakkında bilgi verilerek en geniş şekliyle siyer kaynaklarında bulunmaktadır. Esbâb-ı nüzûlün âyetlerin anlaşılmasına yaptığı katkıyı bir örnek üzerinden gösterelim.

8.1. Müşriklere Tanınan Süre ile İlgili Görüşler ve Tebûk Gazvesini Hazırlayan Olaylar

“Yeryüzünde dört ay daha dolaşın. Allah’ı aciz bırakamayacağınızı, Allah’ın inkârcıları rezil edeceğini bilin” (Tevbe, 9/2).

Tevbe sûresinin ikinci ayeti olan bu âyet-i kerîme kime hitap etmektedir? O kimselerin niçin dört ay daha rahat bir şekilde dolaşabilecekleri belirtilmektedir?

Muhammed. b. İshâk ve Mücahid şunu nakletmektedirler: Bu âyeti kerîme Mekkeliler hakkında inmiştir. Şöyle ki: Resulullah (s.a.s.) Hudeybiye yılı Kureyşliler ile on yıl süreyle savaşmamak üzere barış yapmıştı. Bu süre içerisinde insanlar güvenlik altında bulunacak, birbirlerine ilişmeyeceklerdi (Kurtubî, 2006:X, 98). Hudeybiye barış antlaşmasında şu şart vardı: Dileyen kimse, Muhammed’in akdine ve ahdine girebilir. Dileyen kimse, Kureyşlilerin akdine ve ahdine girebilir. Buna bağlı olarak Huzâalılar Resulullah’ın (s.a.s.) tarafında (İbn Kesîr, 1997:VI, 510), Bekroğulları ise Kureyş tarafında antlaşmada yer aldılar (İbn Hişam, 1936: IV, 31-32). Bekroğulları Huzâalara saldırıda bulunarak ahitlerini bozdular. Buna sebep ise, İslam’dan bir süre önce Bekroğulları’nın Huzâa’dan almak istedikleri bir kan davalarının bulunması idi. Hudeybiye günü yapılan barış antlaşması ile insanlar birbirlerine karşı güven duydular. İşte, kan davalarının sahibi bulunan Bekroğulları’ndan Deyloğulları bu fırsatı ganîmet bilerek Huzâalıların gafletlerinden yararlanmak ve böylelikle Huzâalılarını öldürmüş olduğu el-Esved b. Rezn oğullarının intikamını almak istediler. Bunun için Deyloğullarından Nevfel b. Muaviye, Bekroğulları’nın Abdulmenaf kolundan kendisine itaat edenlerle birlikte yola çıktılar ve geceleyin Huzâalar’a baskın düzenleyerek onlarla savaştılar. Kureyşliler de Bekroğulları’na silah yardımıyla bulundular. Hatta Kureyş’ten bazı kimseler bizzat onlara yardımcı oldu. Huzâalar da Harem bölgesine çekildiler (İbn Kesîr, 1997:VI, 510-511). Yapılan bu iş, Hudeybiye günü yapılan barışını bozmaktı. O bakımdan, Budeyl b. Verta (Kurtubî, 2006:X, 98) ile Huzâalı Amr b. Sâlim bir gurup Huzâalı ile birlikte Resulullah’ın (s.a.s.) huzuruna gittiler ve Bekroğulları ile Kureyşliler’in başlarına getirdikleri bu musibete karşı Hz. Peygamber’den (s.a.s.) yardım istediler. Amr b. Sâlim Hz. Peygamber’e (s.a.s.) yardım çağrısı yapan bir şiir okudu (İbn Hişam, 1936:IV, 31-32). Bunun üzerine Resulullah (s.a.s.) şöyle buyurdu; “Eğer Kâ’boğulları’na yardım etmeyecek olursam, ben de yardimsız kalayım” (Kurtubî, 2006:X, 98). Daha sonra bir buluta bakarak şöyle dedi: “Şüphesiz ki bu bulut, Kâ’boğulları’nın zaferini müjdeliyor.” (İbn Hişam, 1936:IV, 31-32). Ka’boğullarından kastı ise Huzâalılar’dır (Kurtubî, 2006:X, 98).

“Yeryüzünde dört ay daha dolaşabilirsiniz.” buyruğunda belirtilen dört ay Şevval, Zilka’de, Zilhicce ve Muharrem aylarıdır (Râzî, 1981:XV, 228).

Bu rivâyetten anlaşıldığı gibi âyet-i kerîmedeki hitap antlaşmayı bozan Mekkelî müşriklerdir. Yukarıda belirtildiği gibi Müslümanlarla müşrikler arasında Hudeybiye’de antlaşma yapılmıştı. Huzâalılar Müslümanların tarafında, Bekroğulları da Mekkelilerin yanında yer almıştı. Bekroğulları ile Huzâalılar arasında antlaşma öncesinde yaşanmış bir kan davası vardı. Bekroğulları antlaşmayı bozarak Huzâalılar’dan intikamlarını almak istemişler Mekkeliler de Bekroğulları’na yardımda bulunmuştu. Böylelikle Mekkeliler Hudeybiye antlaşmasını çiğnemiş oldular. Allah’ü Teâlâ da onların bozmuş oldukları bu antlaşmadan sonra dört ay daha yeryüzünde serbest bir şekilde dolaşabileceklerini söylemiştir. Antlaşmayı bozdukları zaman Haram aylara rast geldiği için dört ay (Râzî, 1981:XV, 228) daha Müslümanlardan onlara bir zarar gelmeyeceği belirtilmiştir.

Sonuç

Kur’ân’ın nüzûlünden itibaren Müslümanlar için Kur’ân’ın doğru bir şekilde anlaşılması en büyük gâye olmuştur. Bu gâye doğrultusunda tarihsel süreç içerisinde tefsir alanında birçok çalışma yapılmış ve yapılan bu çalışmalarda birçok kaynak kullanılmıştır. Bunlar arasında en önemlisi tarihin bir kolu konumunda olan siyer kaynaklarıdır.

Kur’ân’ın genel muhtevası göz önünde tutulduğunda siyerin, Kur’ân’ın ana konularından biri olduğu görülmektedir. Ayrıca Kur’ân, siyer-i Nebî hakkında başka hiçbir kaynaktan bulunması mümkün olmayan Hz. Peygamber’in (s.a.s.) hâleti rûhiyesi yani iç dünyası hakkında bilgi vermektedir. Zaman zaman da sahabeinin kalbinden geçirmiş olduğu duygu ve düşünceleri serdetmektedir. Böyle bir bilgiyi biz ne hadislerde ne siyerde ne de tarihte bulabiliriz. Bunlara ilâveten Kur’ân, müşriklerin ve münâfıkların kurmuş olduğu tuzakları, Müslümanlara karşı kalplerinde beslemiş oldukları kin ve nefreti açığa çıkartmakta böylelikle onlar hakkında istihbârî bilgi vermektedir.

Ayrıca Kur’ân siyer-i Nebî hakkında en güvenilir bilginin alınabileceği temel kaynaktır. Zîra O’nun korunmuş olması ve kıyâmete kadar korunacağı bizzat Allah tarafından garanti edilmiştir. Bu ve benzeri sebeplerden dolayı Kur’ân, siyer hakkında ilk başvuru kaynağıdır.

Tarih boyunca yapılan tefsir çalışmalarının bir kısmı rivayet ağırlıklı iken bir kısmı da dirâyet ağırlıklı olmuştur. Bununla birlikte her iki tefsir metodunda da temel bir gerçek göze çarpmaktadır. Bu temel gerçek, ilâhî metnin anlaşılmasında ve yorumlanmasında siyer-i Nebî’den istifade edilmiş olmasıdır. Yapılan bu çalışma sürecinde farklı metotlar izlenerek yazılmış olsalar da hemen hemen tüm tefsirler, âyetlerin tefsirinde farklı hususları izâh etmek için siyer-i Nebî’den istifade ettikleri müşâhede edilmiştir.

Enfâl ve Tevbe sûreleri bağlamında siyer, âyetlerin açıklanmasında tefsirlere şu noktalarda kaynaklık etmiştir:

Siyerin Mübhemâtü'l-Kur'ân'a Işık Tutması: Siyer, Enfâl ve Tevbe sûrelerindeki ayetlerde yer alan zaman, mekân, şahıs ve kavramlardaki müphem ifadelerin izâhında önemli bir rol oynamıştır. Ayrıca âyetteki hitâbın kime ve hangi topluluğa olduğunu, âyette geçen ifadenin kim tarafından nerede, ne zaman, niçin söylendiğini, kullanılan terimle ne kastedildiğini hatta müşriklerin kalplerinde gizlediklerini dahi bildirerek Kur'ân'ın maksûda mutâbık bir şekilde anlaşılmasını sağlamaktadır.

Siyerin Ahkâmu'l-Kur'ân'a Kaynaklık Etmesi: Siyer, Kur'ân'da yer alan ibâdet ve müâmelat ile ilgili âyetlerden hüküm istinbâtında bulunacak olan fukahâ için başvurulacak ilk kaynaktır. Ayrıca Hz. Peygamber'in (s.a.s.) pratik hayatındaki tatbikatları bildirmesinden dolayı fıkıh usûlünün temel kâide ve prensiplerinin belirlenmesinde yegâne mürâcaat kaynağıdır.

Kur'ân, Müslümanların hayatlarında uyması gereken emir ve nehiyleri bildirmiş olmakla birlikte bunların pratikte nasıl uygulanacağını izah etmemiştir. Ancak siyer, bu ahkâm âyetlerinin pratikte nasıl uygulanacağını en güzel misallerini sunmakta, böylelikle de Müslümanların, Kur'ân'ı hayatlarına tatbik hususunda rehber görevi görmektedir.

Siyerin Olayların Tarihsel Arka Planını Belirterek Kur'ân'a Işık Tutması: Siyer, sebep-i nüzûl hâricinde âyetlerin tarihsel arka planını belirterek olaylar arasında sebep-sonuç ilişkisi kurma imkânı sağlamış, böylelikle muhatap Kur'ân'ın nüzûl olduğu ortamı bütün bir tablo veya eksiksiz bir fotoğraf gibi görebilmiştir. Ayrıca âyete muhatap olan kişi bu sayede âyette bahsedilen konuya bütüncül bakma imkânı elde etmiştir.

Siyerin Âyetin Maksûdunu Tekit ve Tayin Suretiyle Beyânı: Allah Resulü'nün kısa veciz açıklamaları, Kur'ân âyetlerinde müphem kalan hususları bazen te'kîf sûretiyle, bazen tâyin suretiyle beyan görevi görmüş bazen de mücmeli tebyin etmiştir.

Siyerin Sebeb-i Nüzûlü Bildirmesi İle Âyetin Tefsirine Işık Tutması: Esbâb-ı nüzûl ile siyeri birbirinden farklı düşünmek mümkün değildir. Zirâ esbâb-ı nüzûl siyerin bir bölümünün farklı bir isimle adlandırılmasıdır. Şöyleki âyet inmeden önce siyer ismi verilen bir hâdise vahyin müdâhalesi ile sebep-i nüzûl ismini almaktadır. Esbâb-ı nüzûl ilmindeki rivâyetler ilâhî müdâhale ile irtibatlı olmaları ve doğrudan âyetin nâzil olmasına sebep teşkil etmelerinden dolayı siyer içerisinde husûsî bir yere sâhiptir. Ayrıca siyer-i Nebî'de büyük bir yekûn oluşturmakla birlikte Kur'ân'ın nazil olduğu ortamdaki muhatap kitlenin zihin dünyasını, sosyo-kültürel ve siyasi yapısını, kavramlara yüklemiş olduğu anlamları bildirmesinden dolayı

Kur'ân'ın günümüzde doğru bir şekilde anlaşılmasına büyük katkı sağlamaktadır.

Siyer-i Neb-i, Kur'ân'ı Kerîm'in murâdı ilâhiye mutâbık bir şekilde anlaşılmasında başvurulması gereken en önemli ilk kaynaktır.

Kaynakça

Albayrak, Halis. (1992) *Kur'ân'ın Bütünlüğü Üzerine*, İstanbul: Şûle Yayınları.

Al-i Abid, Ebû Bedr Muhammed b. Bekr. (t.y)*Hadisü'l-Kur'ânî'l-Kerîm an gazavati'r-Resul*, Beyrut: Dârü'l-Garbi'l-İslâmî.

Apak, Adem. (2009) *Anahatlarıyla İslam Tarihi*, 4.Baskı, İstanbul: Ensar Neşriyat.

Atalay, Mehmet. (1994) İslâmî Edebiyat, *Türk Edebiyatında Sîretü'n-Nebeviyye*, İstanbul:Sayı 24, s. 61-64.

Ayverdi, İlhan vd. (2010) *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul: Kubbealtı.

el-Buti, M. Said Ramazan. (1986) *Fikhü's-siyre: Peygamberimizin Uygulamasıyla İslam*; çev., Ali Nar, Orhan Aktepe, 3. Baskı, İstanbul: Gonca Yayınevi.

Cerrahoğlu, İsmail.(1985) *Tefsir Usûlü*, 5. Baskı, Ankara: TDV Yayınları.

_____ (1988) *Tefsir Tarihi*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Cürcâni, Ebü'l-Hasan Seyyid Şerif Ali b. Muhammed b. Ali (1983) *et-Ta'rifât*, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye.

Çelik, Ali. (2003) “Kur'ân ve Sünnetin Doğru Anlaşılmasında Sîret'in Önemi”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, III, Sayı: 3, s. 5-16.

Demirci, Muhsin. (2006) *Tefsir Usûlü*, 4. Baskı, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı.

Derveze, Muhammed İzzet b. Abdülhadi b. Derviş. (1989) *Kur'ân'a Göre Hazreti Muhammed'in Hayatı*, I-III, trc., Mehmet Yolcu, İstanbul: Yöneliş Yayınları.

_____ (1962) *et-Tefsirü'l-hadis: Tertibü's-suver hasebü'n-nüzûl*, I-XII, Kahire: Dâru İhyai'l-Kütübi'l-Arabiyye.

Ecer, Vehbi. (1995) *İslam Tarihi Dersleri*, Kayseri: Erciyes Üniversitesi.

Firuzâbâdi, Ebü't-Tahir Mecdüddin Muhammed b. Yakub b. Muhammed. (1986) *Kâmusü'l-muhit*, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle.

Gümüş, Sadreddin. (1990) *Kur'ân Tefsirinin Kaynakları*, İstanbul: Kayıhan Yayınevi.

Güngör, Mevlüt. (1996) *Kur'ân Tefsirinde Fıkhi Tefsir Hareketi ve İlk Fıkhi Tefsir*, İstanbul: Kur'ân Kitaplığı.

_____ (1989) *Cassas ve Ahkâmü'l-Kur'ân'ı*, (y.y.).

Halil, İmâdüddin. (1988) *İslam'ın Tarih Yorumu*, çev., Ahmet Ağırakça, İstanbul: Risale Yayınları.

Hallaf, Abdulvahhab.(1970) *İslam Teşrii Tarihi*, çev., Talat Koçyiğit, Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.

Hamâde, Faruk. (1989) *Mesadirü's-sireti'n-nebeviyye ve takvîmuhê*, 2. Baskı, Dârü'l-Beyza: Dârü's-Sekâfe.

Heykel, Muhammed Hüseyin. (2000) *Hz. Muhammed'in Hayatı*, İstanbul: Yöneliş Yayınları.

Hizmetli, Sabri. (2006) *İslam Tarihi: İlk Dönem*, Ankara: Ankara Okulu.

_____ (1991) *İslam Tarihçiliği Üzerine*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

İbn Hişam, Ebû Muhammed Cemaleddin Abdülmelik. (1936) *Siret-i İbn-i Hişam*, I-IV, thk., Mustafa es-Sakka, İbrâhim el-Ebyari, Abdülhafız Şelebi, Kahire: Mustafa el-Babi el-Halebi.

İbn İshak, Ebu Abdullah Muhammed b. İshak b. Yesar. (1991) *Siyer*, Yay., Haz., Muhammed Hamidullah; çev. Sezai Özel, 2. Baskı, İstanbul: Akabe Yayınları.

İbn Kesir, Ebü'l-Fida İmadüddin İsmail b. Ömer. (1997) *el-Bidâye ve'n-nihâye*, I-XXI, tahkik Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türki, Cize: Hicr li't-Tıbaa ve'n-Neşr.

_____ (2000) *Tefsirü'l-Kur'ânî'l-Azim*, I-XV, thk., Mustafa es-Seyyid Muhammed, Muhammed Seyyid Rasad, Muhammed Fazl Acmevi, Ali Ahmed Abdü'lbakî, Hasan Abbas Kutub Kahire: Müessesetu Kurtuba: Mektebetü'l-Evladi's-Şeyh li't-Türas.

İbn Manzur, Ebü'l-Fazl Muhammed b. Mükerrerem b. Ali el-Ensârî. (t.y.) *Lisânu'l Arap*, I-XV, Beyrut: Dâru Sadır.

el-İsfahanî, Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. Mufaddal Ragıb. (1992) *Müfredâtu elfazi'l-Kur'ân*, thk., Safvan Adnan Davudî, Dımaşk: Dârü'l-Kalem.

Kara, Necati. (1995) *Kur'ân-Sünnet Bütünlüğü*, Erzurum: İhtar Yayıncılık.

el-Kurtubi, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr. (2006) *el-Câmi'li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, I-XXIII, thk., Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türki, Beyrut: Müessesetü'r- Risale.

Mustafa, İbrâhim., Zeyyat, Ahmed Hasan., Abdülkadir, Hamid., en-Neccar, Muhammed Ali. (1996) *el-Mu'cemü'l-vasit*, İstanbul: Çağrı Yayınları.

Müslim, Ebü'l-Hüseyn el-Kuşeyri en-Nisaburi b. el-Haccac. (1955) *Sahih-i Müslim*, Nâşir Muhammed Fuad Abdülbaki, Kahire: Dâru İhyai'l-Kütübi'l-Arabiyye.

Rahmân, Fazlurrahman. (1987) "Kur'ân'ı Yorumlama", çev., Osman Taştan, *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, Sayı: 5, s. 100-105.

er-Râzî, Ebû Abdullah Fahreddin Muhammed b. Ömer Fahreddin. (1981) *et-Tefsirü'l-Kebir = Mefatihü'l-gayb*, I-XXXII, 1. Baskı, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye.

Rosenthal, Franz. (1963) *İlmü't-tarih inde'l-müslimin*, çev., Salih Ahmed Ali, Bağdad: Mektebetü'l-Müsenna.

es-Sâlih, Subhi. (t.y.) *Kur'ân İlimleri*, çev., M. Said Şimşek, Konya: Hibaş Yayınları.

es-Suyûtî, Ebü'l-Fazl Celaleddin Abdurrahman b. Ebî Bekr. (1983) *ed-Dürrü'l-mensur fi't-tefsiri'l-me'sur*, I-VIII, Beyrut: Dârü'l-Fikr.

_____ (1987) *el-İtkan fi ulumi'l-Kur'ân*, Beyrut: Dârü İbn Kesir.

Öz, Şaban. (2006) *İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri*, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara: A.Ü.S.B.E.

Özcan, Mustafa. (2001) "Siyer Fıkhı ve Usûlü", *Köprü Dergisi*, Sayı: 74, s. 40.

Serinsu, Ahmet Nedim. (2008) *Kur'ân ve Bağlam*, İstanbul, Şule Yayınları.

Sibâî, Mustafâ. (2009) *İslam Hukukunda Sünnetin Yeri*, çev., Halil Kendir, İstanbul: Işık Akademi Yayınları.

eş-Şâfiî, Ebû Abdullah Muhammed b. İdris b. Abbas. (1979) *er-Risâle*, thk., Ahmed Muhammed Şakir, 2. Baskı, Kahire: Dârü't-Türas.

Şulul, Kasım. (2008) *İslam Düşüncesinde Tarih Tasavvuru ve Usulü*, İstanbul: İnsan Yayınları.

et-Taberi, Ebû Cafer İbn Cerir Muhammed b. Cerir b. Yezid, (2003) *Tefsirü't-Taberi= Câmiü'l-beyân an te'vili ayi'l-Kur'ân*, I-XXVI, thk., Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türki, Riyad: Dâru Âlemi'l-Kütüb.

et-Tehânevî, Muhammed b. A'la b. Ali el-Farukî el-Hanefî. (1972) *Keşşâfu istilahati'l-fünûn*, Kâhire:el-Müessesetü'l-Mısıriyyeti'l-Amme.

Umerî, Ekrem Ziya. (1988) *Medine Toplumunu*, çev., Nurettin Yıldız, İstanbul: Risâle Yayınları.

Yıldırım, Suat. (2007) *Peygamberimizin Kur'ân'ı Tefsiri*, I-II, 2. Baskı, İstanbul, Yeni Akademi Yayınları.

Yiğit, İsmail. (2001) “Kur'ân ve Sîretü'n-Nebi” *Kur'ân ve Tefsir Araştırmaları-II*, İstanbul: Ensar Yayınları, s.91-100.

Zuhayli, Muhammed.(t.y.) *Mercaü'l-ulûmi'l-İslâmiyye*, Dimaşk: Dârü'l-Ma'rife.